

Bitva na Němenu.)*

(5 náčrtů.)

Bitva pod Varšavou byla operace krátká, ale rozhodující. Hlavní nápor rozvinutý polskou armádou 16. srpna z linie Dęblin—Chełm vedl k rozbití sovětské západní fronty. Nápor ten, řízený proti týlu armádních skupin, stojících pod Varšavou, přinutil je k ústupu směrem severovýchodním, zatlačuje při tom část sil do Východních Prus a část na Grodno. Přece však bitva varšavská neskončila pronásledováním až do úplného zničení nepřítele; síly, které se probily neb vnikly na východ od linie Ossowiec—Białystok před příchodem 2. armády, nedaly se zachytiti. Po příchodu na pruské hranice, a to 4. armády pod Kolno, 2. armády pod Ossowiec, a když zbytky sovětských vojsk byly vytlačeny do Východních Prus, octly se tyto armády v takové situaci, že neměly před sebou nepřítele. Za to se nepřítel shromažďoval na východě, aniž polské armády měly možnost působiti proti tomu. Bylo by bývalo třeba 4. armádu převézt a přeskupiti, aby našla znovu dotyk s nepřítelem, a také 2. armáda, rozložená na frontě od Brześć do Ossowce, nemohla zahájit další pronásledování. Nebylo možno vrhnouti se na poraženého, ale početně ještě silného nepřítele, zvláště vezme-li se v úvahu, že části polských armád od té doby, co opustily Wieprz, žily bez pravidelného zásobování; železnice totiž nepracovaly, poněvadž mosty byly zničeny.

Dokud nebylo zásobování upraveno, nedalo se pomýšleti na operace většího rozsahu. Také na sovětské straně musilo však velení sebrati trosky armád, uspořádati a doplniti je a teprve po reorganizaci fronty mohlo zahájit další činnost.

A tak na konec srpna připadá poslední fáze pronásledování a

*) Přednáška konaná Vědeckým ústavem vojenským spolu se Svazem čs. důstojnictva v r. 1927. Pojednání toto jest pokračováním a doplněním událostí, které se zběhly za války Republiky polské s RŠSS. r. 1920, po bitvě pod Varšavou, která byla vylíčena ve VR roč. VIII. (1927), č. 8—9, str. 389. Hlavním pramenem byl autorovi spis gen. Kurzeby, býv. náčelníka štábu 2. armády, nadepsaný „Bitva na Němenu“. Nákl. Wojskowy instytut naukowy wyd. Varšava 1926.

ústupu, kdy obě strany úplně vyčerpané nejsou schopny větších operací bez zasazení nových záloh. Velení je bez moci, neboť musí své úmysly přizpůsobovati silám vojsk a může jen usilovati o doplnění zásob a rychlé přeskupení, které by připravilo další akce.

1. Situace před bitvou.

Situace, která na pruských hranicích vznikla pronásledováním polskými armádami, byla tehdy tato:

S o v ě t y.

(Náčrt 1.)

Sovětské armády, chtějící uniknouti obklíčení a úplnému zničení po porážce, kterou utrpěly nad Wislou, začaly ustupovati v celkovém směru na severovýchod.

IV. armáda (čtyři pěší divise a jeden jezdecký armádní sbor) ustoupila od Dolní Wisly podél osy Mława—Chorzele—Kolno. 25. VIII. byla přinucena překročiti pruské hranice a dalších operací se již ne-zúčastnila.

XV. armáda (čtyři pěší divise) ustoupila z okolí Modlina podél osy Pultusk—Maków—Łomża—Ossowiec. Části se podařilo probít se ve směru na Grodno, část přešla hranice Východních Prus.

III. armáda (čtyři pěší divise) ustoupila z prostoru Serock—Radzymin na Łomžu, odkud se probíla s poměrně nejmenšími ztrátami na Grodno.

XVI. armáda (pět pěších divisí) ustoupila od Varšavy s počátku na východ, potom byla polskými armádami zatlačena na Białystok, kde byla rozbita, a jen jednotlivé její části dosáhly okolí Grodna.

Tak se v okolí Grodna shromáždily trosky tří armád, s nimiž velitelství západní fronty začalo obsazovat a organisovat novou frontu, a pod její ochranou reorganisovat svá poražená vojska. Obrisy sovětské fronty byly tehdy takové:

Na severu v prostoru Dąbrowa—Sidra—Sokółka—Krynki—Odelsk shromáždily se divise III. armády s dvěma divisemi v okolí Grodna. Tato armáda byla na severu ve styku s vojsky litevskými. Dále na jihu obsadily napolo uspořádané divise XVI. armády úsek Krynki—Gródek. Zbytky rozbitých divisí této armády se shromáždily v okolí Wołkowysk. XV. armáda ustoupila do týlu, aby se reorganisovala.

Prostor Gródek—Kamieniec Litewski nebyl obsazen. Do této mezery byla zasazena nově přibylá 48. sovětská divise, která zjednala styk s novou IV. armádou vytvořenou z bývalé skupiny mozyrské.

Sovětské velení zorganizovavši prozatímní frontu, chopilo se horečně doplňování oddílů. To se dělo zrušením oddílů týlových a jich včleněním do oddílů polních, náhradami, které přišly ze zápolí, a jednotkami, které utekly z Východních Prus přes Litvu, což podle spolehlivých pramenů vyneslo 30.000 mužů. Reorganisace se prováděla v divisích, které byly v týlu a které pak vystřídalý divise na frontě.

P o l s k á v o j s k a.

2. armáda. Čelní 1. divise legionářská shromažďovala se v prostoru Ossowiec—Grajewo s předními strážemi na linii Augustów—Dąbrowa. Dále k jihu 1. horská divise (bývalá 21. divise) kryla Białystok proti východu, 4. jezdecká brigáda se shromažďovala v okolí

Czeremchy, 3. divise legionářská zaujala předpolí Brzešće nad Bugem. Fronta armády byla 250 km.

4. armáda měla tři své divise soustředěny v okolí Lomží.

Z jednotek 1. armády 1. litevsko-běloruské divise (bývalá 19. divise) byla odeslána do Bielska k dispozici 2. armády.

Kromě toho měla severní fronta k dispozici v záloze hlouběji v týlu 2., 11., 17. dobrovolnickou sibiřskou brigádu a 2. jezdeckou brigádu. Ostatní jednotky 1. a 5. armády, t. j. 4., 8., 10. a 18. pěší divise byly odeslány na jižní frontu k likvidaci jihozápadní sovětské fronty, která útočila na Volyň a na východní Halič.

Vrchní velitel maršálek Pilsudski nezřekl se dalších operací. Vítězství nebylo ještě úplné, veliké prostory byly ještě obsazeny nepřitelem; bylo nutno jich dobývat i rozhodným a konečným vítěstvím nad nepřitelem vybojovati si mír.

Plán této nové bitvy, která měla být svedena na Němenu, vznikl v mysli vrchního velitele v hlavních obrysech již za bitvy varšavské. Doba pro tyto operace závisela však na uspořádání týlu. K tomu bylo třeba čtyř neděl. Téhož času bylo však třeba i k přeskupení a odpočinku pro bojové jednotky.

Prvním viditelným odrazem vůdčí myšlenky budoucí bitvy jsou rozkazy z 26. VIII., týkající se obsazení okolí Suwalek a přeskupení fronty. (Náčrt 2.)

Okolí Suwalek, obsahující Suwalki, Sejny a Augustów, bylo v moci Litevců, kteří spolu s bolševiky překročili starou demarkační čáru, stanovenou západními mocnostmi. Tento prostor obsadila 4. jezdecká brigáda, zesílená 41. suwalským pěším plukem bez boje mezi 28. srpnem a 10. září.

Druhý úvodní akt, přeskupení fronty, byl proveden podle těchto směrnic:

2. armáda, zajišťující dosud kryt od pruských hranic do Brzešć, stáhla se na sever od linie Bielsk—Hajnówka, 4. armáda obsadila část fronty na jih od 2. armády až po Brzešć.

K tomu byla odeslána 11. divise ze zálohy vrchního velitele do Brzešće a podřízena 4. armádě, aby vystřídala 3. divisi. 15. divise postoupila do Czeremchy a vystřídala divisi litevsko-běloruskou. 16. divise se přesunula po železnici na pravé křídlo 4. armády pod Włodawou. 14. divise se přemístila rovněž po železnici do Bialy jako záloha 4. armády. 17. pěší divise ze zálohy vrchního velitele přešla do Ossowce k dispozici 2. armády, které byla podřízena i divise dobrovolnická, později též sibiřská a 2. jezdecká brigáda.

2. armáda pak stáhla 1. legionářskou divisi pod Dąbrowou jako zálohu na levém křídle, aby byla připravena působiti proti týlu sovětských jednotek, které by útočily ve všeobecném směru na Białystok. 1. horská divise kryje úsek Sokółka, 3. divise směr od Brzostowica.

Za tohoto přeskupování však ani sovětské velitelství nelenilo. Rychle reorganisovalo oddíly, shromažďovalo značné posily a za necelé čtyři neděle mohla se již západní fronta pustiti do nových akcí. Odpočínuté a doplněné armády západní fronty byly kolem 20. září seskupeny takto:

Na severu III. armáda od kanálu augustovského do řeky Swislocz má tři pěší divise v 1. linii na frontě Sopoćkinie—Kuznica—Odelsk (66., 6. a 5. divisi) a dvě pěší a jednu jezdeckou divisi v záloze (2. Zyrmuny, 21. Wasilisзки, 33. kubánských kozáků Iwje).

Ve středu XV. armáda od řeky Swisłocz po železnici Czerem-

cha—Wolkowisk. Dvě divise v 1. linii (16. a 11.) na frontě Hołynka—Brzostowica, jedna divise v záloze u Piaski (27).

Na jihu XVI. armáda, dvě divise v 1. linii (48. před białowieskou pustou, 17. na železnici Brześć—Baranoviče), dvě divise (8. a 10.) v záloze v prostoru Baranoviče, Slonim.

Na severním křídle tohoto seskupení tvořila se armáda litevská (deset pluků pěchoty a dvě divise).

Na jižním křídle skupiny armád stála IV. armáda, složená ze čtyř pěších divisí a jedné pěší brigády, zaujímající frontu poleskou po obou stranách železnice Brześć, Pińsk.

Dále na jihu byla XII. armáda, patřící k frontě jihozápadní.

Kromě toho byl hlášen transport V. sovětské armády v síle tří divisí na cestě ze Sibíře na severní frontu. I tuto armádu bylo již nutno bráti při operačních plánech v úvahu.

Zorganisoval takto svou frontu chystal se nepřítel k nové ofenzivě, která měla začít soustředěnou akcí na Białystok a Brześć.

Vrchnímu veliteli polských armád, když pojal svůj plán pro příští bitvu, nebylo ovšem toto nepřátelské seskupení důkladně známo.

Vrchní velitel, maršálek Pilsudski, chtěl rozbití nepřítele a přinutit jej k rychlému uzavření míru ještě před zimou, musil při rozvržení plánu pro příští bitvu hledat především odpověď na dvě otázky:

v jakém stavu jsou armády sovětské
a jak má provést úder.

Odpověď na první otázku byla obtížná, poněvadž přezvědy neškýtaly jasného obrazu. Zprávy docházely pomalu a postupně a dojem, který se z nich dal získat, bylo možno stručně vyjádřit tak, že nepřítel, ačkoliv je poražen, není tak zničen, aby byl nezpůsobit k další akci. Vyplývalo to z pozorování, že se počet velkých jednotek, které byly zasazeny do bitvy pod Varšavou, po utrpené porážce nesnížil.

Kromě divisí IV. armády a jezdeckého sboru, které jako celek přešly do Prus, všechny ostatní divise existovaly, ba byly dokonce zjištěny nové divise, které měly vyplnit vzniklé mezery. Početními kalkulacemi, třebaže jen přibližnými, získal vrchní velitel dojem, že polské oddíly nebudou početně silnější, ale jako odvažnější že mají naději na vítězství.

Vůdčí myšlenka operačního plánu bitvy pak byla ovocem dlouhých úvah.

Nepřátelská fronta probíhala předpolím řek Niemenu a Szczary, opírajíc svá křídla o Východní Prusy a o poleské bažiny.

Z teorie i praxe dosavadních operací vyplývalo, že nejúčinnějším způsobem útoku, který protivník, bránící se na rozlehlé frontě, může jen velmi nesnadno odrazit, je průraz ve středu.

Vrchní velitel, zkoumající terén budoucích operací, dospěl však k závěru, že na čelní průraz fronty není v daném případě naděje. Průlom, podniknutý asi ve všeobecném směru Białystok, Mińsk, by vedl přes několik řek — Němen, Zelwianku a Szczaru a kromě toho přes dvě pusty — Szczarskou a Nalibockou — bez příslušných cest. Hlavní podmínky úspěchu, totiž bezohledné pronásledování a rozdělení prorvané fronty, neměly naději na úspěch a mohly se snadno zastaviti u některé z přírodních překážek. Proto tedy bylo nutno plán čelního průrazu zamítnouti.

Oboustranný obchvat fronty s vázáním středu vyžaduje velkých sil, které nebyly k dispozici. Zbýval tedy obchvat jednostranný.

Tento útok bylo lze provést na dva způsoby — obchvat pravým křídlem přes poleské bažiny ve směru na Slonim, Lida, Wilno, neb obchvat levým křídlem ve směru Grodno, Baranoviči. Útok pravým křídlem měl tu výhodu, že zatlačoval nepřítele na Wilno a mísil ho na ústupu s Litevci, a tu nevýhodu, že nápor vedl obtížným terénem poleských bažin. Kromě toho 4. armáda, která tam byla shromážděna, nebyla uzpůsobena k úsilným pochodům, neboť měla těžkou německou výzbroj. Okolnost ta rozhodla o zamítnutí tohoto plánu.

Zbýval tedy jen útok levým křídlem. Nevýhodou tohoto útoku sice bylo, že vojska, určená k obchvatu, musila projít Litvou, a že se severní křídlo obchvatné skupiny mohlo dostat snadno do kritické situace, kdyby se čelní skupině nepodařilo zmocnit se mostů přes Němen, čímž by obchvatná skupina zůstala odloučena. V prospěch útoku levým křídlem však mluvilo, že 2. armáda byla již soustředěna na levém křídle, a že by útok tlačil nepřátelskou armádu úzkým koridorem mezi horním Němenem a Szczarou na týly XV. a XVI. armády. Tyto výhody, spolu s dříve již uvedenými nevýhodami jiných útočných směrů, rozhodly.

Toto rozhodnutí pak je základem plánu bitvy na Němenu, který vrchní velitel oznámil ústně 10. září velitelům armád a jenž byl definitivně upraven písemným rozkazem z 19. září. (Náčrt 3.)

Velitelství obou armád (2. a 4.) ujímá se vrchní velitel, maršálek Pilsudski, který přechází do Białystoku.

2. armáda (generál Rydz Smigły), složená z šesti pěších divísí, z jedné pěší brigády, z dvou jezdeckých brigád (1. a 3. legionářské divise, 1. horské divise, litevsko-běloruské divise, dobrovolnické a 17. divise, sibiřské brigády a 2. a 4. jezdecké brigády) se seskupuje se silným levým křídlem na jihozápad a západ od Grodna, využívajíc lesů na jihu od Sejny. Zajištění levého křídla i kryt proti Litvě obstarává skupina generála Osińského, složená ze 17. divise a sibiřské brigády, která se shromáždila v prostoru Suwalki—Augustów—Sejny. Úlohou druhé armády bylo rychle dopředu posunouti silné levé křídlo, obcházejíc pevnost Grodno od severu, a dosáhnouti do dvou dní železnice Grodno—Wilno. Této skupiny na severním křídle 2. armády mělo býti užito potom podle zvláštního rozkazu, podle výsledku akce ve středu, k útoku směrem Porzecze—Lida nebo Porzecze—Mosty. Střed 2. armády (2 divise podporované skupinou těžkého dělostřelectva) měl se zmocnit soustředěným útokem Grodna a snažit se obsadit jeden z tří mostů, které jsou na Němenu. Na jihu 2. armády konečně měla operovati samostatně 3. divise společně s levým křídlem 4. armády s úlohou zmocnit se mostu přes Němen pod železničním uzlem Mosty.

4. armáda (gen. Skierski), složená ze čtyř pěších divísí, z jedné pěší brigády a z jednoho jezdeckého pluku (11., 14., 15., 16. pěší divise, jedna brigáda 2. pěší divise), seskupuje se tak, aby jednak obsadila Wołkowysk a vystřídalala potom 3. pěší divisi pod Mosty, nebo pracovala s touto divisí při obsazení řečených míst, se zbytkem sil má útočit směrem na Bereza Kartuska a Pińsk, kryjíc výše uvedenou akci proti vystoupení nepřátelskému ze směru Slonim.

Hranicemi pásma mezi oběma armádami je chaussé Gródek—Wołkowysk (pro 4. armádu). V záloze vrchního velitele jest jedna brigáda 2. pěší divise u Hajnówki, jeden pěší pluk v Biale, jeden pluk v Brześciu.

Úlohy, uložené vrchním velitelem armádám, byly velmi obtížné a složité.

U 2. armády bylo první a zásadní podmínkou úspěchu úplné překvapení nepřítele, které záviselo na zachování tajemství. Přeskupení musilo se dít v poslední chvíli s využitím lesů a nočními pochody. Proto se oddíly dovídají o úmyslech velitelství teprve v poslední hodině před odchodem. Berouc v úvahu situaci nepřítele, bylo možno předpokládati, že v nejhorším případě nepřítel zadrží střední skupinu na Němenu a vrhne všechny zálohy, které má po ruce (dvě až pět divisi), proti skupině křidelní. Nejvýhodnější pro 2. armádu by bylo, kdyby nepřítel zasadil zálohy k posílení linie Němenu a tím odkryl křidelní skupinu 2. armády směr útoku. Velitel armády musí tedy uspořádati útok obou skupin tak, aby dříve započatý útok střední skupiny soustředil na sebe pozornost i síly nepřítele a aby při zahájení všeobecného útoku bylo možno zmocniti se přeprav na Němenu jedním skokem, t. j. do 24 hodin.

Neveliké své síly musí velitel armády rozdělit poměrně podle obtížnosti úloh, které mají jednotlivé skupiny vyplniti.

Skupina obchvatná na severním křídle musí býti tak silná, aby mohla konati svou rozhodující úlohu, třebaže bude ve velmi obtížné situaci, neboť musí projíti územím litevským a raziti si bojem cestu, aniž se zdržovala, při čemž bude míti v týlu celou armádu litevskou a před sebou sovětské zálohy. Jsouc oddělena od ostatních částí armády prostranstvím a snad i nepřítelem, za obtížného spojení s velitelstvím, má se spojit se zbytkem 2. armády teprve na poli bitvy, jejíž výsledek se nedal předem odhadnouti. Křidelní skupina, nemajíc přímého spojení s armádou a jsouc oddělena Litvou, musila vzít nutně zásoby a střelivo s sebou. Aby však nebyla zatěžována trnem, kterého ostatně nebylo, běře zásoby jen na šest dní. Z toho vyplývá nutnost dobýti Gródna co nejrychleji, aby bylo možno zásoby doplniti dříve, než se vyčerpají.

Neméně důležitý je však i útok ostatních částí armády. Tyto části musí činně upoutávati nepřítele, t. j. útočiti, a to tak energicky, aby byl přinucen bojovati a ne snad vyhnouti se ústupem a vrhnouti se na osamělou skupinu křidelní. Křidelní skupina mohla dostati pomoc od středu armády jen tehdy, zasáhne-li tato skupina co nejrychleji do bitvy, kterou bylo lze očekávati pod Lidou.

Velmi obtížná byla též otázka spojení a velení. Důsledkem nedostatku štábů vyšších velitelství s příslušným spojovacím materiálem bylo, že v křidelní skupině každá divise a brigáda musila operovati samovolně, jejich činnost nemohla býti koordinována, a to zase budilo nutnost vydati instrukci na celé období operací, povahy dosti všeobecné, protože nebylo možno předvídati, jak se budou rozvíjeti operace vzhledem k celkovému plánu bitvy pod Lidou. Již průchod křidelní skupiny Litvou musil se vykonati rychle a podmínkou úspěchu bylo obsazení mostu přes Němen pod Druskieniky. Zničením mostu by se pochod zpozdil, ne-li zcela znemožnil, poněvadž křidelní skupina neměla mostního materiálu a Němen je vážnou překážkou.

Konečně ještě nevyjasněný poměr k Litvě ztěžoval zvolenou operaci. Poněvadž nebylo možno pokládati jí ještě za činného nepřítele, také však nebylo možno nedbatí jí vůbec, bylo nutno vyloučiti jako ostrahu jednu pěší divisi a jednu brigádu, značné to síly, které by se byly mohly vydatněji uplatniti na jiných významnějších bojištích.

Vzhledem k těmto úvahám seskupuje (velitel 2. armády) své jednotky na výchozí linii 19. září takto:

Skupina křidelní: 1. legionářská divise a divise litevsko-běloruská s 2. a 4. jezdeckou brigádou v Prostoru Fracki—Serski Las—Sucharzewczka—Mikaszówka.

Skupina ostrahy: 17. pěší divise a sibiřská brigáda u Suwalki—Augustów.

Skupina čelní: dobrovolnická divise a horská divise na frontě Plebanowce—Gorzaki—Sidra, 3. legionářská divise na řece Swisłocz pod Krynki.

Útok čelní skupiny je stanoven na 20. IX., vyrazení křidelní skupiny na 22. IX., při čemž se 4. jezdecká brigáda zmocní přepadením mostu přes Němen pod Druskieniki.

Křidelní skupina, mající pracovati samostatně a bez spojení, dostává tuto úlohu:

Vytvoří se dvě hlavní skupiny (prostorově, nikoli co do velení) — severní (1. legionářská divise a 4. jezdecká brigáda), která postoupí přes Marcinikańce a bude působiti proti Lidě od severu a východu, — jižní (litevsko-běloruská divise a 2. jezdecká brigáda), která postoupí přes Porzecze a bude pak působiti přes Skrzybowce od jihozápadu proti Lidě, při čemž 2. jezdecká brigáda bude u Myto udržovati styk mezi oběma skupinami. Všechny části přejdou Němen po mostě pod Druskieniki. Části se zastaví: 1. divise v Marcinikańce, 4. jezdecká brigáda v Radúni, litevsko-běloruská divise a 2. brigáda u Porzecze. Divise litevsko-běloruská zanechá jeden prapor v Druskieniki jako kryt týlu křidelní skupiny. Další pochod všech částí podle zvláštního rozkazu, který shodí letec.

4. armáda se snažila po obsazení svého úseku jižně od 2. armády již od prvních dní záříjových rozšířiti své předpolí. Boje ty, provázené smělými výpady, upoutaly pozornost sovětského velitelství, které jsouc překvapeno rychle stahovalo posily a soustřeďovalo zálohy v okolí Baranoviči. V polovici září dobyla 4. armáda Kobryn a Pružanu, které se nepřítel snažil úporně opět dobýti. Tyto boje byly velmi těžké a zaměstnávaly celou 4. armádu, takže v okamžiku, kdy vrchní velitel dal rozkaz k zahájení bitvy na Němenu, mohla 4. armáda užití pro hlavní operaci na Wolkowysk jen 15. pěší divise. zatím co gros jejích sil proráželo mezi vnitřními křídly IV. a XVI. sovětské armády, aby pak zvláště rozbilo IV. sovětskou armádu.

Vzhledem k této situaci seskupuje (velitel 4. armády) své části podle úmyslu vrchního velitele takto:

Na severu skupina gen. Junga (15. pěší divise, jedna brigáda 2. pěší divise, jeden jezdecký pluk). Vycházejíc z prostoru řeky Swisłocz, Bobrowniki má tato skupina ve spojení s 3. legionářskou divisí zmocniti se prvního dne Wolkowysk a seskupiti se tam k podpoře útoku na Mosty nebo k odrazení sovětských útoků, ze směru od Słonim. Brigádu 2. pěší divise s jezdeckým plukem vysílá skupina ihned na Mosty, aby tam později vystřídaly 3. pěší divisi.

Gros 4. armády (11., 14. a 16. pěší divise) seskupené v prostoru Pružana—Kobryn má úderem na Bereza Kartuska zahnatí levé křídlo XVI. a pravé křídlo IV. armády sovětské na piňský výběžek. Potom soustřediti 14. pěší divisi v okolí Rožana a pokračovati oboustranným obchvatem v likvidaci piňského výběžku. Této operace měla se též účastniti část 3. polské armády, působící od jihu proti Piňsku.

Průběh operací.

1. Boje na předpolí Němenu a Szczary mezi 20. a 25. IX.

20. září zahajuje čelní skupina 2. armády akci, aby zaujala východní linii k útoku na Grodno a Mosty. Akce má s počátku úspěch. Překvapený nepřítel je na celé frontě zatlačen prvním úderem. Ihned však se vzpamatuje, přitáhne zálohy a kladé rozhodný odpor. Boje se stávají velmi úpornými. Nicméně hlavního účelu se dosahuje: nepřítel, očekávaje tu hlavní úsilí, zanedbal úplně sever a křídelní skupina může 22. nepozorovaně vyraziti a zlomivši odpor Litevců, dostihuje 24. vykázaných rajonů.

Zatím se boje v předpolí Němenu stávají velmi houževnatými. 23. nepřítel přechází k útoku a boje se střídavým štěstím jsou někdy velmi kritické pro střední skupinu. Na celé frontě zuří tuhý boj, jehož hlavními středisky jsou Odelsk, Indura a Brzostowica. Tato místa přecházejí z ruky do ruky. Nepřítel útočí v 8—10 vlnách na důležitější body desetkrát denně. Síla dělové palby dosahuje na některých místech takového stupně, že připomíná boje války světové na západní frontě. Jen na frontě 3. divise účastnily se boje jednotky pěti různých divisi sovětských. Bylo tam nutno zasaditi do boje i záložní brigádu 2. pěší divise. Za těchto bojů může jen divise dobrovolnická vydatněji postupovati a již 23. dosahuje svým severním křídlem Němenu. Vycitňujíc tam slabé obsazení na styku litevsko-sovětském, zmocňuje se přechodu pod Hoža s napolo zbořeným mostem. 24. Němen přešedší, seskupuje se severně od Grodna a útočí od severu na pevnosti. Jinak je 24. září kritickým dnem pro skupinu frontální, neboť nepřítel útočí s velkou houževnatostí a armáda nemá záloh. Aby uspíšil rozhodnutí pod Grodnem a ulehčil částem frontálním, rozkazuje velitel 2. armády 2. jezdecké brigádě, aby udeřila na Grodno od severu společně s částmi divise dobrovolnické, které již přešly přes řeku, a jedné brigádě litevsko-běloruské divise, aby udeřila směrem na Jeziory.

Zatím velitel III. sovětské armády, maje zprávy, že na jeho křídle jsou polské části, kteroužto akci odhadl jako průraz fronty sovětsko-litevské, stahuje své dvě záložní divise na Grodno, aby podnikly proti těmto částem protiútok a odrazily je na Druskieniki. Tím upadl do nastražené léčky a odkryl cestu na Lidu. Jednal tak pod dojmem, že tyto části směřují na Grodno od severu. Při tom se neohlíží ani na čas ani na vzdálenost; divise ty měly uraziti během 25. září 45 kilometrů a ihned útočiti společně s 56. divisí, stojící pod Grodnem. K protiútoku však následkem únavy divisi po dlouhém pochodu ihned nedošlo a tak byla propasena výhodná situace, neboť tři divise stojí proti polským dvěma plukům pěším a dvěma plukům jezdeckým. Když pak později došlo přece k útoku, velitel armády, nevyčkávaje výsledku akce a jsa znepokojen pověstmi o pochodu polského jezdeckva na Lidu, nehledě na to, že tam měl ještě v záloze 33. kubáňskou kozáckou divisi, dává 25. rozkaz k ústupu, nemaje při tom plánu na další bitvu.

25. září Poláci definitivně lámou odpor v předpolí Grodna. Pravé křídlo horské divise, dobývajíc krok za krokem terén, dostihuje večer Němenu pod Komatovem, a poněvadž most je zničen, přepravuje se na lodicích. Současně po těžké bitvě padá Grodno, při čemž nepřítel drží ještě severní břeh řeky. Zároveň dostihuje 3. divise Mostů.

Plán přejítí přes Němen 23. nebylo tedy možno uskutečnit, neboť nepřítel, prisunuv zálohy, přešel toho dne k útoku a zadržel přechodně polský postup. Divise však chápou svou úlohu a nemohouce dosíci jejího vyplnění, vynakládají veškeré úsilí na to, aby odolaly nepříteli. Toto období se dá označiti za boj obranný, s úmyslem přejítí do útoku, jakmile to okolnosti dovolí. Je to obrana na široké frontě, neboť divise měly úseky přes 30 km. Útok nepřitele byl velmi intensivní, obrana však byla účinná a vítězná vzhledem k dobrému rozvržení sil a k vytvoření středisk odporu v místech velkého taktického významu. Pracovalo tu spolu úspěšně dělostřelectvo, značně silnější než sovětské, a letectvo, zasahující velmi často do pozemního boje. Hlavní příčinou úspěšnosti obrany byl duch vojska, opřený o plán vrchního velitele, který v sobě obsahoval všechny prvky vítězství. Obrana se nedala živiti zálohami, poněvadž jich nebylo. Za zálohy bylo nutno považovati části, stojící dočasně na méně důležitých úsecích, které také byly vyjímány a kterých bylo používáno na ohrožených směrech.

4. armáda zahájila útok 23. K večeru se 15. divise, zlomivši silný odpor, zmocňuje Wołkovyska, kterého však protiútokem 27. sovětské divise, jež byla v záloze v okolí Piaski, bylo následujícího dne touto divisí znovu dobyto. 4. armáda, majíc především na zřeteli zničení IV. sovětské armády, vysílá totiž na Wołkovysk jen jednu divisi, která na tu akci byla slabá. Operace 14. divise proti Rožaně je příliš vzdálena, aby mohla působiti příslušným vlivem na útok skupiny generála Junga na Wołkovysk. Taktická spolupráce nebyla možná a nepříteli se tak podařilo dobýti místního úspěchu. Dále k jihu měla akce úspěch. Tam dosízeno bylo Rožany. Avšak i u Wołkovysk se situace brzo změnila v prospěch Poláků, neboť po úspěchu 3. divise, která postoupila k Mostům, nepřítel opouští Wołkovysk, který obsazuje 15. divise.

V poledne 25. září, kdy ještě zuřil boj na předpolí Grodna a situace nebyla úplně a rozhodně vyjasněna, kdy 2. armáda postupovala skutečně vítězně, ale Grodno bylo ještě v rukou nepřitele a nebylo známo, nebude-li klásti odpor na severním břehu Němenu, vycitíuje vrchní velitel rozhodný okamžik a vydává rozkaz, aby křídelní skupina vytrhla proti Lidě. Tento rozkaz je vrcholným bodem němenské bitvy. Plán načrtnutý v mysli vrchního velitele se uskutečňuje. Veškeré pochyby ustupují a zůstává jen cesta k vítězství, pochod na Lidu. Je to veliké rozhodnutí, neboť vrhá křídelní skupinu do nejisté situace. Všechno závisí na tom, jak vojska této skupiny dovedou samostatně vyplniti těžkou bojovou úlohu. Podivnou náhodou splývá tento rozkaz časově s rozkazem sovětským, neboť v noci s 25. na 26. září začíná i ústup sovětské armády od Grodna a Wołkovyska.

2. Obchvatný útok od 26. do 28. září.

(Náčrt 4.)

26. září ráno vyráží 4. pluk střelců podhalanských, patřící do počtu horské divise, pod Komatovem přepravený, na Skidel a poráží pod Obuchoviči jeden sovětský pluk a zmocňuje se tohoto místa, ležícího na linii Grodno—Lida. Na tento pluk narážejí pak dvě sovětské divise na ústupu z Grodna. Po těžké bitvě, v které se 4. pluk pokrývá bohatýrskou slávou, prorážejí si sovětské divise cestu, utrpěvše veliké ztráty. Tato epizoda má veliký význam, neboť nutí

sovětské divise, aby se rozvinuly, desorganisuje jejich části, což kromě stránky morální znamená pro křídelní skupinu i zisk na čase.

Jedna brigáda litevsko-běloruské divise, táhnouc na Jeziory, narazila na jednu brigádu 21. sovětské divise, kterou po krátkém boji vrhla zpět. Přišedši do Jeziory, udeří na 2. sovětskou divisi, zatlači ji a dostihuje Ostryna. Druhá brigáda litevsko-běloruské divise, táhnouc na Berszty, rozbijí ostatní dvě brigády 21. sovětské divise. 2. jezdecká brigáda, nemajíc dotyku s nepřítelem, dostihuje toho dne Žydomle. Na severu 1. legionářská divise a 4. jezdecká brigáda, nemajíce ještě rozkazu k útoku na Lidu, soustřeďují se v prostoru Raduň, aby uzavřely cestu 21. sovětské divisi, která, jsouc již částečně poražena, ustupovala k severu.

27. se rozvíjejí dva samostatné střetné boje s 3. armádou sovětskou. Hlavní síly couvají po ose Skidel—Planty—Lida s bočným zajištěním shora zmíněnou 2. záložní divisi přes Wasiliszki. 21. sovětská divise, operující na severu, ustupuje na Raduň. Na hlavní síly naráží jedna brigáda litevsko-běloruské divise, na 21. sovětskou divisi zase 4. jezdecká brigáda, zesílená částmi 1. legionářské divise.

Brigáda litevsko-běloruské divise po těžkých celodenních bojích, tisíc před sebou 2. sovětskou divisi, obsazuje večer přechody na řece Lebioda mezi Skrzybowce—Papiernia, kdež se opevňuje, uzavírajíc cestu od Grodna na Lidu. Na tyto překážky útočí pak v noci tři sovětské divise, ustupující od Grodna. Tento útok provádějí sovětské divise semknutou masou podél cest na frontě dvou kilometrů. V temnotě se rozvíjí úporný boj na bodáky i pěsti. Pás slabých polských sil, unavených předchozími boji, je prolomen a hlavní voj sovětský prochází touto mezerou, zanechávaje 1000 zajatců a několik děl. Minský a vilenský pluk této brigády měly značné ztráty, až 45% svých početních stavů, avšak bohatýrsky kladly odpor přesile. Sovětské divise musily se již po druhé probíjeti a vycházejí z této bitvy skleslé na duchu a s uvolněnými organizačními svazky. Jejich trény musily již odjeti na východ přes Němen u Bielice do týlu XV. sovětské armády.

Na severu pod Raduněm obsadila 4. jezdecká brigáda za součinnosti 1. legionářské divise, zajišťujíc se proti Lidě a Vilnu, močálovitě přechody pod Raduněm. V boji, který se potom rozpoutal, byly dvě brigády 21. sovětské divise rozbity a vrženy k jihu na hlavní voj ustupující III. armády. Za tohoto boje dostávají polské části rozkaz, aby rychle vyrazily proti Lidě. Boj se přeruší, pronásledování nelze provést. Části 1. divise a 4. jezdecké brigády ihned odcházejí úsilným pochodem a soustřeďují se v noci na 28. září, odrazivše 33. kubáňskou divisi v prostoru Žyrmuny—Wielkie Sioto—Podwożańce.

Ostatní části 2. armády se toho dne bojů neúčastní. 2. brigáda litevsko-běloruské divise, která by se byla tak dobře hodila v bitvě na Lebiodě, byla na pochodu, 2. jezdecká brigáda dostihuje Nowy Dwór, horská divise do Dąbrowa—Prudy, 3. divise se pomalu přepравuje pod Mosty, aniž dostane rozkaz táhnouti na Lidu.

28. se rozvíjí pod Lidou těžký boj. 1. legionářská divise útočí na úsvitě na Lidu, vynakládajíc hlavní úsilí proti Lidě od severovýchodu. 4. jezdecká brigáda útočí od východu a od jihovýchodu. Lidy, kterou držely části 33. kubáňské, 2. a 21. sovětské divise, bylo dobyto již dopoledne. Byl to však teprve počátek bitvy,

protože během dne a noci bylo na ni třikrát útočeno přesilou sovětských vojsk, přicházejících od Grodna. Boj byl neobyčejně těžký a krvavý, a trval nepřetržitě 10 hodin. Části 1. legionářské divise a 4. jezdecké brigády stály jako zeď a nedaly si vzít místo jednou již obsazené. Všechny pokusy nepřítele probít se na východ a na sever byly krvavě odrazeny. Zdecimovám a v úplném nepořádku ustupuje nepřítel pod rouškou noci na jihovýchod, aniž je možno jej pronásledovati pro úplné vyčerpání částí. 12.000 zajatců, více než 30 děl a nesčetné trény byly kořistí vítězů.

Rovněž na jihu skončil tento den velikou porážkou sovětskou. 4. armáda dobývá Słonima a 4. armáda sovětská, ztísněná na píském výběžku soustředěným útokem, jest úplně rozbita, při čemž upadá do zajetí celý štáb armády.

A tak se zamýšlený obchvat uskutečňuje. III. sovětská armáda je zatlačena většinou na týl XV. a XVI. sovětské armády, kterým pro případ rychlého ústupu po jediné ještě volné cestě na Minsk hrozí zatlačení do poleských bažin, kde již byla rozbita IV. sovětská armáda. Čtyři sovětské armády byly oboustranně obchváceny a situace skupiny armád se stává katastrofální a hrozí jí klasické Canny.

III. sovětská armáda se stává po bitvě pod Lidou pouhou hromadou trosek, jenom po jednotlivých skupinách protéká mezi polskými částmi na východ a částečně na jih, obnažujíc tak úplně křídlo armády jižní fronty.

3. Pronásledování 20. září—5. říjen.

(Náčrt 5.)

Vrchní velitel maršálek Pilsudski, nevěda nic o stavu částí a vzniklé situaci, přijíždí 29. září dopoledne automobilem do Lidy a přikazuje okamžité pronásledování. Nově vytvořená skupina plukovníka Dąb-Biernackého, velitele 1. legionářské divise, složená z 1. divise legionářské a z 2. a 4. jezdecké brigády, zesílená horskou divísi, je dirigována na týly ještě se bránící XV. a XVI. sovětské armády, při čemž jezdectvo má vykonati rejd na Stolpce, aby uzavřelo cestu k ústupu na Minsk.

Tyto části, přešedše přes Němen pod Sielcem, Bielicou a Piaszkowcy, unavené těžkým desetidenním bojem ve velmi těžkých poměrech dopravních i terénových, bez jakéhokoliv dovozu, dosahují za součinnosti 4. armády, útočící čelně, linie Mir—Něswież—Kleek—řeka Łań. Na severu obsadila 2. brigáda Kojdanów, dělajíc výpad na Minsk.

Polské vítězství ve dnech 23.—28. září bylo větší, než se soudilo. Bojeschopnost sovětské skupiny armád po rozbití III. a IV. armády byla tak malá, že nemohla odolávat silám polským. Pokusy zastavit se na linii německých zákopů byly jen formální bez přesvědčení a bez víry v úspěch. Pronásledování nenaráží na vážnější odpor, láme jen zajišťovací oddíly vojska, ustupujícího v panice. Dojem, který obchvat vzbudil, byl veliký; všude se vznášel přízrak polského jezdectva, a poněvadž terén byl obtížný, zalesněný a bažinatý, a cesty písčité, ústup rozložil úplně sovětské armády. Tento stav vznikl jako následek pronásledování a nedal se předvídati. 2. armáda pronásleduje, zacházejíc bočně, na týl protivníka, který je před 4. armádou, a přetíná mu poslední cestu k ústupu. Nepřítel nemohl tomu odolati.

Polské pronásledování mělo však své meze a nemohlo, bohužel, vésti k úplnému zničení nepřítele. Části se vzdálily od svých zásobovacích basí, Grodna a Wołkovyska, na 150 km a neměly jiného zaopatření, než které skýtal kraj, jenž byl chudý a kromě toho vojsky sovětskými úplně obrán. Pochody, které části vykonaly, převyšují nejlepší rekordní pochody velké armády Napoleonovy, při čemž běží o pochody s ustavičnými boji za neobyčejně těžkých podmínek dopravních. Tak na př. 1. legionářská divise koná pochod 40 km denně, majíc za celou tu dobu odpočinek jeden a půl dne. V období pronásledování denní průměr divise činí přes 30 km, kdežto nejlepší průměr napoleonských vojsk po bitvě u Jeny činil 25 a 30 km.

4. Využití úspěchu.

Pronásledování se skončilo. V krvavé žni sbíraly části plody svého předchozího úsilí. Nebyl to však ještě konec, bylo nutno upravit ještě podmínky politické. Mírová vyjednávání se konala v Rize a každý den mohlo nastati příměří na dosažených liniích neboli tyto linie měly se státí hranicemi státu. Bylo tedy nutno jednatí dále, bez oddechu, únava a vysílení vojska musilo se podříditi zájmům vyšším, věci národa.

V hlavě vrchního velitele vzniká plán obsaditi prostory a ustanoviti hranice odpovídající úkolům strategickým. Běželo o to zajistiti železnici Vilno—Lida—Baranoviči—Luniněc a utvořiti koridor oddělující Litvu od Ruska a opřítí se o Lotyšsko. Je to poslední úsilí vojska, poslední jednání velikého zápasu, který se odehrál mezi 10. a 15. říjnem. Záležel v posunutí 3. legionářské divise do okolí Święciany a získání spojení s Lotyšskem, 2. legionářské divise do prostoru Mołodeczno—Wilejka a 1. legionářské divise se skupinou jezdeckva do Radoszkowicze—Dokszyce. 4. armáda se zároveň posunuje na linii Minsk—Słuck. Tato akce znovu překvapila sovětské velení a vrhla zpět sovětské divise, které odcházejí k východu.

15. října bylo podepsáno příměří a nabývající platnosti dnem 18. X. vrátilo části 4. armády z řeky Ptycz o 20 km zpět ponechávající Minsk a Słuck v rukou sovětských.

Bitva na Němenu, která začala 20. září, trvala téměř bez přestání až do 18. října, do okamžiku příměří. Je to souvislý řetěz bojů vedených jedinou důslednou vůdčí myšlenkou vrchního velitele, který vědomě slučuje podmínky operační s požadavky politickými, poráží nepřítele, načrtává hranice státu a přinucuje nepřítele, aby podepsal příměří jako úvod k uzavření míru.

Tuto bitvu možno pokládati za pokračování bitvy varšavské a využití úspěchu srpnového. Má ráz samostatné bitvy v plném smyslu slova, uvážíme-li čtyřnedělní přestávku, které obě strany využily k reorganizaci a odpočinku.

Začíná těžkým vyčerpáváním sil fysických i morálních boji na Němenu a Szczaře. Ne početní převaha, nýbrž tvrdost a zdatnost polská vítězí po pětidenních těžkých bojích. To je první část bitvy, čelní útok. Druhá část, toť další rozvinutí útoku severního křídla polského, hluboko jdoucí obchvacení nepřítele. Vítězství této skupiny vržené jako kámen do pěníceho se moře rozhoduje o osudu celé bitvy. Dalším aktem je vytržení dvou polských armád, zasazených do boje, silných duchem i prahnoucích po úplném vítězství — vyrazí k pronásledování bez oddechu. Výsledky jsou neočekávané:

žádný odpor nepřítele nemá úspěchu, jeho síla fyzická i morální se zmenšuje ze dne na den. Neúspěchy podlomily víru sovětského vojáka, nevěří v možnost vítězství a pud sebezachování káže mu hledat spásu v útěku.

Přestávka v pronásledování mezi 5. a 10. říjnem byla nutná. Nebylo možno věc poškoditi nepoměrem mezi napětím sil lidí a koní a mezi úmysly. Konečná část bitvy u Radoszkowicz a Molodečna je poslední rána, po které nepřítel, vykrucující se ve vyjednávání, klesá na kolena. Vítězství se stává úplným.

Polské armády, majíce velikou převahu nad armádami sovětskými, v nepořádku stísněnými, mohly donést na svých praporech své vítězství až k hranicím bývalé republiky. Politika však prikazovala, aby se ustalo od dalšího využití úplného vítězství, a vojsko musilo schovati svůj ostrý, v bojích zakalený meč do pochvy.

*

Bitvy pod Varšavou a na Němenu rozhodly o polském vítězství ve válce polsko-sovětské. K tomuto vítězství přispívalo několik činitelů, které bych na konec chtěl ještě povšechně zdůrazniti.

Prvním a nejdůležitějším činitelem byla morální síla, tkvící v národě, která právě v kritické chvíli Varšavské bitvy vykonala zázrak na zmučeném, unaveném a zoufalém vojákovi. Tento zázrak úplně přeměňuje vojáka, jenž se odtud všemi silami zasazuje o vítězství. Jeho pohnutkami jsou láska k vlasti a snaha udržeti její nezávislost. Tato morální síla, tkvící v každém zdravém národě, vštěpuje vojákovi pevnost duše, přemáhá pochyby a ukazuje mu cestu k vítězství i tehdy, když bojuje proti přesile, lehkým překonáváním obtíží, ochotným snášením nedostatků a námah vojenských a na konec obětováním svého života ku prospěchu věci na oltáři vlasti. Obětovným a úplným vykonáním povinností, vírou ve spravedlnost práva vede obtížná cesta k vítězství.

Druhý, neméně důležitý činitel, jest osobnost vrchního velitele, nimbus, který ho obklopuje a účta, které se těší v celém vojsku. Víra v něho jako v Boha přemáhá lehce drobné neúspěchy, kterým při proměnlivosti vojenského štěstí nelze se vyhnouti, udržuje vojína v přesvědčení o konečném vítězství. Jeho individualita působí na široké masy a jeho vojenská myšlenka nalézá živou ozvěnu a cít v složitém stroji národa ve zbrani. Tento rozmach duševní i morální spojeny byly v úplnosti ve vrchním veliteli polské armády maršálku Josefu Pilsudském.

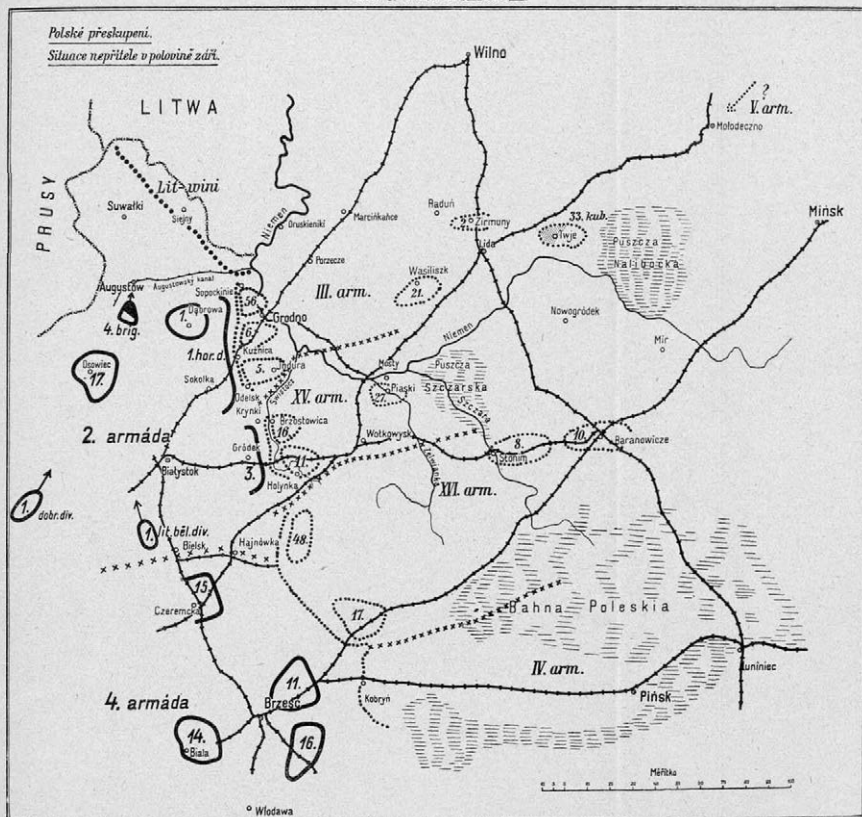
Konečně třetí činitel je vytrvalost a přesnost vojáka, který svou prací rozhoduje o provádění záměrů vytčených v úmyslu velitelově. Projevuje se v ochotném a mužném snášení námahy vojenské za nejtěžších okolností, často o hladu a o chladu bez ohledu na únavu a na nedostatek. Průměrný polský voják, který šel odvážně a bez oddechu do boje, neohlížeje se na útrapy a námahy, který obětovně přinášel svůj život, vybojoval svými nohama vítězství, neboť rychlost je vždy jedním z rozhodujících momentů.

Bitva nad Němenem.

Příloha 2.

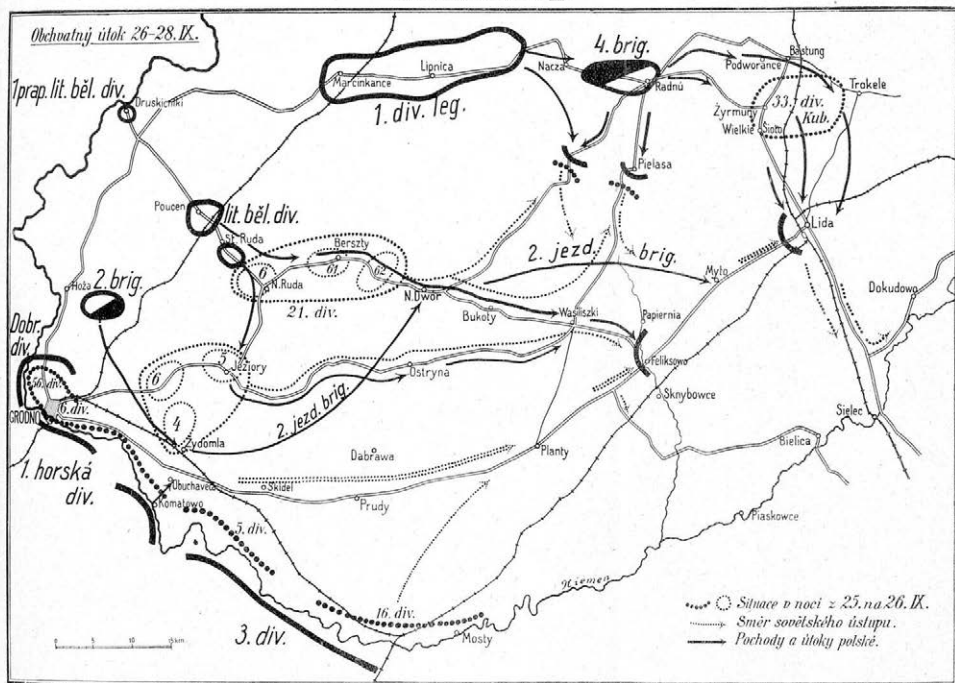
Polské přeskupení.

Síťnice nepřítelé o polovinu zůř.

Bitva nad Němenem.

Příloha 4.

Bitva nad Němenem.

